

15 Ιουνίου 2016

Η «κρητική σχολή» της αγιογραφίας και η σχέση της με τον ησυχασμό (Σπυρίδων Ν. Μαρίνης, Συντηρητής εικόνων, Θεωρητικός της τέχνης)

/ [Πεμπουσία](#)

Θεολογική ερμηνεία της «κρητικής σχολής» της αγιογραφίας.

Κων. Παλαιόκαππα, Εσταυρωμένος, 17ος αι.

1ον. Για να ερμηνεύσουμε ορθά την «Κρητική σχολή» της αγιογραφίας πρέπει να έχουμε κατά νου το ησυχαστικό ρεύμα που διαπερνά το σώμα της Εκκλησίας από την ίδρυσή της και την διαφυλάσσει από την εκκοσμίκευση και την υποταγή στο πνεύμα και στα όρια του κόσμου τούτου. Το ρεύμα αυτό μέσα στην Εκκλησία

αντιπροσωπεύεται επάξια από τον μοναχισμό κι από το μέρος εκείνο του λαϊκού σώματος (κλήρου και λαού) που βιώνει την πίστη εκκλησιαστικά. Αυτό σημαίνει, ότι ο απράγμονας βίος δια της προσευχής αναζητά επίμονα την ένωση του ανθρώπου με τον Θεό. Κέντρο του ανθρώπινου βίου δεν αποτελεί η υλική ευημερία, η κοινωνική καταξίωση και ο πλουτισμός αλλά η *ουσιαστική* σχέση του ανθρώπου με τον Θεό. Το πνεύμα αυτό κρύβεται πίσω από ολόκληρο τον αντιαιρετικό αγώνα της Εκκλησίας, που είναι μία πάλη να μη χαθεί ο ορθός τρόπος βίωσης του Ευαγγελίου. Ο αντι-αιρετικός αγώνας της Εκκλησίας δεν ήταν ένας λεκτικός αγώνας φιλοσοφικού στοχασμού, αλλά ένας αγώνας να καθοριστούν οι απαραίτητες συνθήκες δια των οποίων γίνεται εφικτή η ένωση μεταξύ Θεού και ανθρώπου. Έτσι ο μοναχισμός, αν και ζούσε εκτός των προβλημάτων και της ζωής του κόσμου, επενέβαινε καθοριστικά μέσα στον κόσμο για να τον επαναπροσδιορίζει και να του δείχνει τον χριστιανικό προορισμό του: την ένωση του με τον Θεό.

Το ησυχαστικό πνεύμα της ερήμου από το Σινά, με κύριο εκπρόσωπο τον άγιο Ιωάννη της Κλίμακας μεταφέρθηκε στο όρος Λάτρον κι από εκεί στην βασιλεύουσα και στον Άγιον Όρος. Ήδη από τον πέμπτο αιώνα μοναστικές κοινότητες, όπως αυτή του Σωσθενίου στην Κωνσταντινούπολη, εξασκούσαν επίδραση στις δημόσιες υποθέσεις. Ο καθοριστικός ηγετικός ρόλος, που ανέλαβαν στην πάλη κατά της εικονομαχίας οι μοναχοί, έφθασαν στο σημείο να σχηματίσουν μία συνεκτική μερίδα που από τότε και στο εξής υπήρξε ένα ισχυρό στοιχείο στη βυζαντινή ζωή[i]. Η μονή των Ακοιμήτων του Στουδίου μετά την αναβίωσή της υπό την ηγουμενία του αγίου Θεοδώρου (826), του υπέρμαχου των εικόνων, έπαιξε μεγάλο ρόλο στην πορεία της Εκκλησίας, τόσο κατά την περίοδο της εικονομαχίας όσο και αργότερα. (Ο μοναχικός κανόνας του Στουδίου έγινε η βάση των τυπικών πολλών μοναστηριών στο Βυζάντιο αλλά και έξω από αυτό.) Από τον δέκατο αιώνα κι ύστερα, τόσο οι μοναχοί του όρους Λάτρον κοντά στη Μίλητο, όσο και η μονή Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη, αναδεικνύονται ησυχαστικά κέντρα με μεγάλη ακτινοβολία. Εμφανίζονται πρόσωπα με εξέχουσα πνευματική ακτινοβολία, που αλλάζουν -θα μπορούσε να πει κανείς- τον ρου της ιστορίας, όπως ο άγιος Συμεών ο Στουδίτης, ο πνευματικός πατήρ του επίσης πολύ μεγάλου αγίου Συμεώνος του Νέου Θεολόγου. Δεν είναι τυχαίο, ότι ο μεγάλος υπερασπιστής του ησυχασμού, ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, τον 14^ο αιώνα βρήκε καταφύγιο στη μονή Σωσθενίου.

2^ο. Η πρώτη σύγκρουση μεταξύ ορθόδοξης και εκκοσμικευμένης σκέψης υπήρξε η διένεξη ενός εκλατινισμένου ελληνικής (ή ιταλικής) καταγωγής μοναχού από την Καλαβρία, του Βαρλαάμ. Όταν ο Βαρλαάμ επέστρεψε από την Δύση, όπου είχε πάει σε αποστολή για την ένωση των Εκκλησιών, και έμεινε κάποιο διάστημα στη

Θεσσαλονίκη, όχι μόνο δεν δεχόταν τον απράγμονα βίο της προσευχής των ησυχαστών αλλά τους απέρριπτε ως αιρετικούς, διθείτες, επειδή έλεγαν πώς μπορούσαν να βλέπουν τον Θεό· επιπλέον τους διακωμωδούσε αποκαλώντας τους «ομφαλοσκόπους» και «μεσσαλιανούς» λόγω της στάσης που έπαιρναν στην προσευχή και την συνεχή επανάληψη του ονόματος του Ιησού. Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς ανέλαβε να υπερασπιστεί το παραδοσιακό πνεύμα του ορθόδοξου μοναχισμού, τους ησυχαστές, όπως όλοι γνωρίζουμε, διαχωρίζοντας την θεία ουσία από την θεία άκτιστη ενέργεια. Με σοφία Θεού διατύπωσε, πως το φως που βλέπουν οι ησυχαστές στην ένωσή τους με τον Θεό δεν είναι η απρόσιτη και απροσπέλαστη στον άνθρωπο ουσία του Θεού (άρα δεν είναι διθείτες) αλλά η άκτιστη θεία ενέργειά Του που κατέρχεται στον προσευχόμενο κι ενώνεται μαζί Του.

[Συνεχίζεται]

[i] Βλ. το κεφάλαιο «οι μοναχοί και ο λαός: αντιπολίτευση στο παλάτι και στην ιεραρχία», στο Steven Runciman, *Η βυζαντινή θεοκρατία*, μεταφρ. Ι. Ροηλίδης, εκδ. Δόμος, 1982, σσ. 111-132.